DOI: 10.33270/02252901.7
УДК 340.12

ВАНДЖУРАК Роман*
доктор філософії в галузі права, докторант Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8474-2276

Інтелектуальна основа розсуду суб'єктів правозастосування (питання ролі когнітивних здібностей під час ухвалення дискреційних рішень)

Анотація. Дослідження присвячено інтелектуальній основі розсуду в психологічному аспекті та аналізу ролі когнітивних здібностей суб'єктів правозастосування під час здійснення ними дискреційних повноважень (ухвалення процесуальних рішень). Це зумовлено передусім тим, що в процесі вивчення доступних за темою напрацювань, хоч і було встановлено значний діапазон наукових робіт на предмет ролі когнітивних навичок у пізнавальних процедурах, однак досліджень на тему інтелектуальних основ розсуду суб'єктів правозастосування не виявлено взагалі. Водночас зазначене питання є актуальним, позаяк, з одного боку, – наразі немає одностайності щодо необхідності такого інструменту правозастосування, як дискреційні повноваження в призмі ризику перетворення розсуду на процесуальне свавілля, з іншого, – ще не повністю визначено, що є основою таких розсудових процедур. За допомогою системного підходу та структурно-функціонального методу встановлено, що головними засадами під час здійснення дискреційних повноважень мають бути когнітивні здібності суб'єкта правозастосування, оскільки рішення на основі розсуду мають бути передусім розумними та виваженими. У результаті проведеного дослідження сформовано висновок, що інтелектуальна складова розсуду суб'єктів правозастосування зумовлює насамперед ефективне застосування методології вироблення процесуальних рішень, заснованих на результатах ретельного аналізу фактичних матеріалів розглядуваної справи, тобто на основі інтелектуальної роботи над справою. Посилену увагу спрямовано на дослідження специфіки юридичної аргументації та значущості логічних основ її побудови в процесі здійснення дискреційних процедур. У статті також наведено низку когнітивних ілюзій, які можуть перешкодити ухваленню об'єктивного дискреційного рішення, пропонуючи водночас способи унеможливлення негативних проявів цих ілюзій. Окреслене дослідження є доволі оригінальним, оскільки розсуд суб'єктів правозастосування донині в такий спосіб не було вивчено. Стаття має й вагому практичну значущість, адже неможливо усвідомити будь-який предмет або явище без його пізнання на рівні психологічних основ мислення суб'єктів прийняття зазначених рішень.

Ключові слова: розсуд; дискреція; суб'єкти правозастосування; інтелектуальна сфера розсуду; когнітивні чинники.

Історія статті:
Отримано: 27.01.2025
Переглянуто: 25.02.2025
Прийнято: 11.03.2025

Рекомендоване посилання:
Ванджурак Р. Інтелектуальна основа розсуду суб'єктів правозастосування (питання ролі когнітивних здібностей під час ухвалення дискреційних рішень). *Філософські та методологічні проблеми права.* 2025. № 1 (29). С. 56–66. DOI: 10.33270/02252901.7

*Відповідальний автор

© Ванджурак Р., 2025

Вступ

Особливість будь-якого пізнання передусім полягає в тому, що той, хто пізнає, не завжди має змогу споглядати предмет свого пізнання, й часто пізнаване явище не збігається з дійсністю, а іноді й суперечить їй. Тому пізнання потребує неабиякої розумової діяльності, яка б дала змогу за викривленими явищами збагнути їх справжню сутність. Насамперед це вбачається, коли йдеться про юриспруденцію, надто в її правозастосовному значенні, якщо суб'єктам правозастосування[1] необхідно встановлювати будь-який факт чи подію, не бувши її безпосереднім учасником чи очевидцем.

Водночас розсуд (потенція суб'єктів правозастосування вибирати між двома й більше рішеннями в ситуації, коли закон частково регулює обставини, що виникли) потребує неабияких когнітивних здібностей. Утім, попри розмаїте наукове надбання на предмет когнітивних засад психологічного пізнання й палкі дискусії філософів і теоретиків права навколо розсуду як форми правозастосування (здебільшого на предмет доцільності такого інструментарію правозастосовної діяльності), досліджень на тему інтелектуальних основ розсуду суб'єктів правозастосування сучасний науковий простір не містить.

Це становить значну прогалину в науковій літературі, адже будь-які міркування, зокрема й розсудові, мають ґрунтуватися передусім на інтелектуальних підвалинах, а вже потім керуватися досвідом, світоглядом, емоціями й іншими впливами на прийняття певних рішень. Сповідуючи ідею заповнити цю прогалину в науковому доробку за темою, метою цього дослідження є висвітлити інтелектуальну складову розсуду суб'єктів правозастосування під час здійснення ними своїх повноважень.

Огляд літератури

Навіть побічний огляд публікацій у фаховій юридичній літературі наштовхує на думку, що останнім часом дедалі частіше з'являються роботи, присвячені аналітичним розвідкам прикладних аспектів психології в різних галузях процесуального права. М. Ясинок (2017), приміром, пояснює це тим, що дотепер питання психології на рівні процесуальних дисциплін здебільшого вивчали й коментували з погляду кримінології, криміналістики, загальної психології, юридичної психології, і лише сьогодні приходить розуміння того, що психологічна складова є характерною для всіх галузей процесуального права у сфері прикладного їх застосування. Саме тому, на думку вченого, є необхідність дослідження основ судової психології на юридичних факультетах закладів вищої освіти.

Тож убачається не випадковим, що автор видав у світ науково-практичний посібник «Психологія судового процесу: психолого-правовий аспект» (2017), де здійснив спробу формулювання та систематизованого аналізу проблемних питань теоретичного й практичного характеру в досліджуваній сфері. Матеріали цієї роботи спрямовано не лише на наукову, а й на практичну підготовку суддів, прокурорів і адвокатів. У роботі серед іншого досліджено питання становлення судової психології як науки, психологічної ролі судді як організатора та керівника судового процесу, особливостей мови, жестикуляції, міміки учасників судового процесу. Проаналізовано психологічні особливості й механізми дії суддів під час вирішення конфліктних ситуацій, психологічну специфіку комунікативних дій суддів і сторін судового процесу, осіб з обмеженими можливостями та осіб похилого віку, неповнолітніх, свідків і представників. Окрім того, предметом поглибленого вивчення став психологічний процес сприйняття та оцінювання судом доказових матеріалів, аргументаційних стратегій, а також судових дебатів і процедур ухвалення судових рішень (Yasynok, 2017).

Практична значущість таких досліджень зумовлена ще й тією обставиною, що пізнавальна діяльність суду спрямована на вивчення не лише доказових фактів, а й джерел їх походження. Більшість цих фактів сприймається судом через свідчення обвинувачених, свідків, потерпілих та інших осіб, що викликає необхідність поглиблено вивчати зазначених осіб, позаяк безпосереднє вивчення особистості в суді має деякі особливості. Для прикладу, обвинувачений, а нерідко й потерпілий, і свідок докладають багато зусиль, щоб приховати свої дійсні психічні властивості, якості, прикрасити мотиви поведінки тощо (Petiak, Rudenok, & Ovod, 2021).

Водночас, як зазначено вище, у наукових розвідках на тему психологічних властивостей будь-яких правових категорій наявний певний дефіцит. Якщо йдеться про аналіз інтелектуальних основ розсуду суб'єктів правозастосування, то можна стверджувати про відсутність взагалі досліджень на цю тему.

Матеріали та методи

Дослідження психологічної складової розсуду суб'єктів правозастосування автором здійснено на основі системного підходу та структурно-функціонального методу. До того ж зазначена складова розглядалася, з одного боку, як компонент цілісної структури дискреційної діяльності (поряд з матеріальними, процедур-

[1] Оскільки коло осіб, наділених дискреційними повноваженнями, в Україні доволі широке, суб'єктами прийняття процесуальних рішень (суб'єктами правозастосування) слід вважати посадових осіб у судових і правоохоронних органах.

ними, етичними, соціально-політичними та іншими її аспектами), а з іншого, – як внутрішньо організована підсистема, яку становлять такі виокремлені в ній ієрархізовані сфери, як інтелектуальна, емоційна та вольова.

Зокрема, під час аналізу інтелектуальної складової дискреційної діяльності автором зосереджено увагу не лише на належному рівні фахових знань суб'єктів правозастосування, а й передусім на їх культурі логічно-коректного формулювання питань судовому експерту, оцінці висновків експертів, виявленні в них недоліків та вирішенні питань щодо можливості їх усунення (Yushkevych, 2016). Посилену увагу під час дослідження аналізу інтелектуальної складової розсуду суб'єктів правозастосування було спрямовано на вивчення специфіки юридичної аргументації та значущості логічних основ її побудови в процесі здійснення дискреційних процедур.

Результати й обговорення

Надані суб'єктам прийняття процесуальних рішень дискреційні повноваження обирати між двома або більше напрямами діяльності (кожний із яких вважається дозволеним у системі норм чинного законодавства) передбачають, що, наприклад, суддя діятиме не механічно, а буде зважувати, обмірковувати, отримувати враження, перевіряти та вивчати (Barak, 2022). Тому розсуд є насамперед різновидом інтелектуальної діяльності, яку спрямовують на аналітичне оцінювання та співвіднесення потенційних законних варіантів рішення, що стосуються питань із трьох основних сфер, де перша – це сфера фактів (коли розсуд добирає з сукупності фактів ті, які вважає необхідними для вирішення конфлікту) (Barak, 2022); другий – це спосіб застосування норми, під дію якої підпадає розглядувана ситуація (коли розсуд добирає з різних методів застосування, передбачених нормою, один, який є відповідним (Barak, 2022), тобто найадекватнішим, на думку суб'єкта правозастосування, стосовно проаналізованих ним обставин справи); третій – це дискреційне встановлення самої норми, на підставі якої вирішуватиметься справа (коли під час процесуального розсуду суб'єкт правозастосування добирає з нормативних можливостей варіант, який убачає найприйнятнішим) (Barak, 2022).

З огляду на складність і багатовекторність завдань, з якими доводиться повсякчас стикатися зокрема в процесі розсудових міркувань, інтелектуальна складова особистості суб'єкта правозастосування відіграє важливу роль на всіх етапах відправлення правосуддя, починаючи від внесенні відомостей до реєстру досудових розслідувань й закінчуючи ухваленням судового рішення. На кожному етапі провадження суб'єктам правозастосування доводиться приймати розумні та зважені рішення. Безумовно, без високого рівня інтелектуальних здібностей цього домогтися неможливо. Тобто висування вимог щодо достатнього інтелектуального рівня, наприклад, кандидата на посаду судді, є об'єктивно зумовленою необхідністю (Shpenov, 2017).

Отже, ми маємо рацію й убачаємо це правильним ще й тому, що, для прикладу, під час розробки Концепції національних стандартів суддівської освіти в Україні передусім було визначено ключові інтелектуальні якості, якими повинен володіти суддя. Зокрема, до них віднесено: 1) високий рівень кваліфікації у сфері права, розуміння його фундаментальних принципів; 2) уміння швидко сприймати та аналізувати інформацію; 3) здатність аналізувати та синтезувати правові ситуації; 4) логічність і структурованість мислення, мисленнєва самостійність[1].

Окреслені якості виявляють свою значущість уже на етапі оцінювання наданих сторонами доказових матеріалів на предмет того, чи зібрана ця інформація з дотриманням вимог процесуального закону; чи стосується вона предмета доказування; чи можуть слугувати зібрані в справі докази підставою для прийняття процесуальних рішень (повідомлення про підозру, затримання, обшук тощо); чи достатньо доказів для достовірних висновків про обставини, які становлять предмет доказування, і зрештою, чи надають вони достовірну й повну інформацію про досліджувану подію загалом і окремі її елементи (Voloshyna, 2013).

Цілком зрозуміло, що таке оцінювання доказів потребує доволі високого рівня фахової майстерності, що охоплює широкий діапазон когнітивних навичок. До того ж з метою зменшення ризиків переростання реалізації дискреційних повноважень в особистий свавільний розсуд, доктринально та нормативно встановлено, що внутрішнє переконання будь-якого суб'єкта правозастосування повинно ґрунтуватися на всебічному, повному й об'єктивному аналізі всіх обставин провадження в їх сукупності, керуючись законом.

Водночас не слід ігнорувати той факт, що, наприклад, визначення повноти, всебічності та об'єктивності дослідження обставин конкретного провадження покладене на того самого суддю, який визначає, які з наданих сторонами доказів стосуються конкретної справи, а які ні, які з доказів мають значення, а які потрібно залишити без уваги. За таких умов оцінка доказів зводиться до логічно-когнітивної операції й тому виходить за межі процесуальних дій з доказування (Skoreiko, 2023). Тобто інтелектуальна діяльність підпорядковується насамперед законам

[1] Концепція національних стандартів суддівської освіти. Додаток 5 до Регламенту НШСУ : наказ НШСУ від 24 черв. 2016 р. № 34. URL: https://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/

мислення, а не права. Тож оцінка доказів не може бути виключно об'єктом правового регулювання (Skoreiko, 2023), у площині якого здебільшого не враховують логіко-психологічні механізми організації пізнавальної діяльності суб'єкта правозастосування.

Водночас раціональність будь-якої аргументації визначають відповідністю низці логічних принципів і правил, а отже, – юридичні умови прийнятності доказових і дискреційних процедур мають бути узгодженими з останніми. Відомий аргентинський дослідник у сфері логіки права К. Алчуррон констатує, що роль логіки в праві іноді переоцінюють, а подекуди недооцінюють. Серед ключових причин цього є спрямованість логіки на виявлення законів мислення, застосовуваних до різних аргументаційних ситуацій. У цьому контексті функція логіки в праві мала б полягати в окресленні чітких схем як для обґрунтування правових позицій, так і покращання зазначених аргументацій. Це було б чудовим завданням, однак, на жаль, логіка не в змозі його виконати. Логіка не може вказати нам, як покращити наші здібності до аргументації. Вона може лише окреслити, чи достатньо обґрунтовано наші висновки наявними підставами, чи ні (Alchourron, 2012).

Водночас слід зважати на таку безсумнівну обставину, що «інструментальні засоби логіки» звичайно ж не можуть містити які-небудь алгоритми їх оптимального використання. Так само й ефективне застосування будь-якого інструмента не може залежати виключно від останнього та бути безвідносним до майстерності оперування ним. І це, напевно, не є ознакою недоцільності його використання. Отже, логічні основи аргументації становлять лише загальні умови раціональності будь-яких обґрунтувань (зокрема і юридичних). Тому в кожному конкретному випадку ефективне застосування таких умов матиме свою «технологічну специфікацію», що значно залежить від фахової майстерності (Hvozdik, 2023).

Однак слід зауважити, що інтелектуальна складова розсуду має також свій «зворотний бік», що виявляється у вигляді негативного ефекту від так званих когнітивних ілюзій – відхилень у судженнях, які супроводжуються можливою нелогічністю у висновках про інших людей чи ситуацію (Kozytska, & Kovalko, 2021) у процесі прийняття дискреційних рішень. Зокрема, до таких відхилень належать: «якірний ефект» (anchoring), «упередження межами» (framing), «упереджене зміщення» (hindsight bias), «евристика репрезентативності» (the representati-veness heuristic) та «егоцентрична упередженість» (egocentric biases). До того ж інтелектуальний аспект розсуду передбачає також вироблення певного когнітивного імунітету до таких відхилень.

Зміст «якірного ефекту» полягає у психологічному впливі початкової інформації на остаточне рішення. Надто це стосується ситуацій із числовими характеристиками. Наприклад, подібно до того, як пропозиції 50 % знижки на втричі завищену реальну вартість товару схиляють покупців до його придбання, з розширенням меж дискреційного рішення щодо призначення терміну позбавлення чи обмеження волі, виправних робіт, суми відшкодування збитків за цивільним позовом тощо зростає схильність до завищення санкційних мір. Такий ефект містить приховану небезпеку для суддівських рішень, які мають залишатися неупередженими та справедливими (Kozytska, & Kovalko, 2021).

До прикладу, в одному з вітчизняних досліджень суддів просили задовольнити цивільний позов у розмірі 30 тис. грн у справі про ДТП. Результати були такі: судді жіночої статі задовольняли позов у середньому на 6250 грн (20,8 % суми позову), судді-чоловіки – 5000 грн (16 % суми позову). У другому варіанті розмір цивільного позову становив 60 тис. грн, де судді-жінки задовольнили його в середньому на суму 16 700 грн (27,8 %), а судді-чоловіки – 26 700 грн (44,5 %). Тобто «якір» у формі початково окресленої межі позовних вимог здатен спричинити відчутний вплив на рішення суддів, що може призвести до упереджених процесуальних висновків. Крім цього найефектившіним фактором інтелектуальної протидії впливові подібних «якірних» упереджень під час винесення суддівських рішень є знання та розуміння їх психологічного механізму й контроль інформації щодо суми відшкодування або вироку, яка надходить від сторін судового процесу, їх адвокатів і прокурорів. Знизити вплив якірного ефекту можуть критичне ставлення до суттєво завищених/занижених вимог щодо покарання чи відшкодування збитків та орієнтація на нейтральне джерело якорів, наприклад, офіційний документ про суму, яка необхідна для відшкодування збитків позивача (Kozytska, & Kovalko, 2021).

Що стосується ефекту «упередження межами» (або ж фреймінгефекту), то він полягає у впливі контекстуальної специфіки подачі інформації на її сприйняття, оцінювання та використання для аргументації під час формулювання та ухвалення рішень. В основі механізму такої когнітивної ілюзії лежить порушення логічного принципу екстенсіональності (об'ємності), згідно з яким вирази, що описують один і той самий стан речей, мають бути логічно еквівалентними, а, отже, взаємозамінними. Стосовно ухвалення рішень це означає, що на ухвалення рішення щодо проблеми не повинно впливати те, як проблема описана. Для виконання принципу екстенсіональності різні описи однієї проблеми не повинні мати наслідком різні її рішення (Bourgeois-Gironde, & Giraud, 2009).

У сфері судової практики цей ефект нерідко вбачається в тих випадках, коли учасники процесу стикаються з необхідністю ухвалювати

ризиковані рішення. Для прикладу, у цивільних справах, де «фреймування» має найбільший вплив, учасники акцентують варіанти своїх суджень, як на потенційні прибутки чи збитки, й надалі це впливає на оцінку можливих варіантів і готовність нести ризики. Небезпекою цього ефекту є й те, що розгляд варіантів рішень у контексті обмежених меж суттєво зменшує можливість ухвалювати об'єктивні рішення. Тому для зменшення негативних ефектів, пов'язаних з фреймуванням, слід ґрунтовно підійти до аналізу фактичних даних, що надаються під час розгляду справи, статистично оцінити їх, проаналізувавши з різних боків і можливостей. Надто уважним слід бути, коли йдеться про оцінку ризиків, вигод і втрат, негативних чи позитивних наслідків певної дії/бездіяльності. Важливо також зважати на форму подачі відповідної інформації та її контекст (Kozytska, & Kovalko, 2021). Для цього у сфері юридичної психології розробляють спеціальні герменевтичні методи контекстуального аналізу інформації (Druckman, 2001).

Типовим когнітивним відхиленням у дискреційних міркуваннях є й ефект «упередженого зміщення» (хайндсайту). Він також відомий під назвою «знання заднім числом», що полягає в необґрунтованому висновку про необхідний характер зв'язку встановлених фактів з попередніми подіями. Йдеться про те, що вже відомі обставини справи розглядають у процесі ретроспективного аналізу досліджуваної ситуації як детерміновані наслідки таких подій, ігноруючи інші альтернативні можливості їхнього розвитку. Тим самим випадковий збіг обставин може набути помилкового тлумачення як усвідомлюваного та передбачуваного фігурантами (з відповідними обтяженими процесуальними рішеннями). Отже, цей ефект здатен призвести до суттєвих методологічних проблем на етапах аналізу та інтерпретації результатів криміналістичних досліджень. Зокрема, він може мати небезпечний вплив на висновки експертів під час проведення судової експертизи.

Як зазначає професор Портсмутського університету Х. Бланк (2008), феномен хайндсайту може проявлятися у вигляді трьох ефектів (а також їх комбінацій): «ефекту неминучості», «ефекту передбачуваності» та «ефекту спотворень пам'яті».

«Ефект неминучості» пов'язаний з ретроспективним збільшенням суб'єктивної ймовірності (або навіть сприйняттям неодмінності) будь-якого результату. Тобто, коли людина дізнається про те, чим закінчилася розглядувана ситуація, цей результат починає здаватися їй імовірнішим чи неминучим, аніж до того, як вона отримала таке знання. В основі цього ефекту, на думку професора Х. Бланка, лежать процеси «каузальної атрибуції», а саме процеси створення й модифікації причинно-наслідкових моделей події. Під час судження «заднім числом» люди зазвичай вибудовують та додають нові причиново-наслідкові зв'язки в такий спосіб, щоб уже відомий результат поставав як заздалегідь передвизначений.

Щодо «ефекту передбачуваності», то він виявляється в тому, що люди схильні вірити в те, що вони про все знали ще з початку або були здатні спрогнозувати, чим, врешті-решт, закінчиться певна подія. Цей ефект пов'язаний з так званими метакогнітивними процесами, зокрема, з уявленнями людини про те, якою мірою вона була здатна передбачити певний результат. Наприклад, нетверезі водії можуть «заднім числом» визнавати, що після шести склянок віскі ймовірність потрапляння в автомобільну аварію є досить високою, однак водночас вони будуть упевнені в тому, що, перебуваючи в стані сп'яніння, були не в змозі передбачити таку можливість (Blank, & Nestler et al., 2008).

«Ефект спотворень пам'яті» полягає в тому, що після отримання відповіді на певне питання або ж інформації про результат якої-небудь події наявні в пам'яті знання спотворюються, підлаштовуючись під отриману інформацію. Цей феномен пов'язаний з психологічними механізмами «підгонки» спогадів до реального стану речей і переструктурування початкових припущень.

Як зауважують І. Козицька та Н. Ковалко (2021), головною небезпекою наслідків хайндсайту є те, що вони здатні призводити до спотворення процесів пам'яті та мислення, зокрема процесів відновлення й відтворення минулого досвіду, призводячи до помилкових теоретичних висновків. А оскільки суди зазвичай оцінюють обставини й події після факту їх настання, вони найвразливіші до цієї когнітивної ілюзії. Крім того, коли судді оцінюють ситуацію та прогнозують імовірність певних подій і наслідків, що вже відбулися, їм відомо переважно всі можливі факти, які впливали або могли вплинути на розвиток відповідної ситуації. За таких умов суддям може здаватися, що наслідки відповідної ситуації для її безпосередніх учасників були передбачуваними, і на підставі цього може бути зроблено упереджений висновок, що протиправна діяльність/бездіяльність учасників була усвідомленою та умисною, за що відповідальність та покарання мають бути суттєвішими. Дослідження свідчать, що повністю подолати ефект хайндсайту неможливо, щоправда, існують способи його ослаблення, одним з яких є розгляд можливих альтернативних пояснень події й відкритість до різних поглядів (Kozytska, & Kovalko, 2021).

До вельми поширеного різновиду когнітивних ілюзій належить і ефект «евристики репрезентативності». Загалом під поняттям «евристика» розуміють методико-технологічні прийоми розв'язання проблемних питань і прийняття рішень у ситуаціях невизначеності. Деякі з них ґрунтуються на емпіричному досвіді щодо репре-

зентативних якостей досліджуваних об'єктів, тобто властивостей, за наявністю яких ці об'єкти відносять до відповідного класу (типу). Наприклад, маючи певний досвід спілкування з представниками криміналітету, суб'єкти процесуальної діяльності схильні на підставі іноді лише зовнішніх ознак і поведінки людини «типізувати» її шляхом ідентифікації саме з цією категорією осіб.

Здебільшого такий досвід є доволі корисним, однак він не може з необхідністю гарантувати правильність висновків, отриманих на його підставі. Це добре ілюструється на прикладі так званого «парадоксу гравця», де, з одного боку, як переконує здоровий глузд і практичний досвід, випадання «червоного» та «чорного» результатів у грі на рулетці є рівноймовірними, зі збільшенням кількості випадання першого поспіль пропорційно зростатиме суб'єктивна впевненість у зростанні ймовірності того, що наступним буде протилежний результат (котрий має започаткувати «врівноважувальну» серію результатів), з іншого боку, – у будь-якій грі ймовірність випадання «червоного» та «чорного» залишається однаковою.

У царині судової практики розглядуваний різновид когнітивних ілюзій може мати своє виявлення, зокрема під час аналізу та зіставлення доказів у справі з репрезентативними (типовими) або схожими доказами у відповідній категорії справ загалом. Проте через зазначені вище обставини, така «екстраполяція» не завжди є надійною та логічно виправданою.

Загалом, характеризуючи евристику репрезентативності як один із засобів пришвидшення та спрощення процедур прийняття рішень, слід завжди усвідомлювати ризики, пов'язані з покладанням на миттєві припущення, що ґрунтуються виключно на узагальненнях власного практичного досвіду (уже хоча б через його цілком закономірну обмеженість). Такі припущення мають бути верифіковані додатковими перевіреними даними (фактичного та статистичного характеру).

Аналізуючи інтелектуальну складову розсуду суб'єктів правозастосування, не можна оминути увагою й таку її особливість, як залежність ухвалюваних рішень від ефекту «егоцентричної упередженості» – різновиду когнітивних ілюзій, пов'язаного з дефіцитом критичного ставлення до власних думок, поглядів, версій тощо.

Очевидно, що для кожного суб'єкта правозастосування, як власне й для кожної людини, її особиста позиція є найближчою, найзрозумілішою та найпрозорішою. До того ж, її відстоювання (безвідносно до ступеня її аргументованості) мотивоване цілком природним людським прагненням до особистісного самоствердження в будь-якому контексті суспільних відносин. А тому альтернативні погляди інших учасників комунікації зазвичай недооцінюють (або ігнорують взагалі).

Цей різновид когнітивних відхилень притаманний діяльності судової системи, оскільки судді здебільшого виявляють схильність до корисливої або егоцентричної інтерпретації фактичних даних, що зумовлює відповідні складнощі в усвідомленні власних суддівських помилок і неправосудних рішень. Зокрема, це може проявлятися в оцінці суддею ймовірності перегляду вищими інстанціями прийнятого ним рішення тощо. Зменшити вплив егоцентричних упереджень у діяльності судді можна завдяки вмінню визнавати власні помилки з подальшим їх аналізом для врахування на майбутнє, адже вагомий вплив на процес прийняття суддею рішень має його вміння приймати протилежну думку (Kozytska, & Kovalko, 2021).

Нормативне забезпечення протидії зазначеним вище відхиленням у дискреційних міркуваннях передбачено в усіх галузях процесуального законодавства. Згідно з імперативними вимогами ст. 242 КАС України[1], рішення суду повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим; обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно й усебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які було досліджено в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи. Аналогічні положення вміщено в ГПК України[2] (ст. 236) та ЦПК України[3] (ст. 263). Тобто вимога обґрунтованості ухваленого судом рішення зазначеними об'єктивними підставами спрямована на звуження меж потенційного суб'єктивізму в процесі здійснення суддівського розсуду.

Стосовно кримінального процесуального законодавства, то тут до вимог законності та обґрунтованості судового рішення додається ще й вимога його вмотивованості. Зокрема, відповідно до ст. 370 КПК України[4], судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 цього Кодексу. Вмотивованим є рішення, в якому наведено належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення.

[1] Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

[2] Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text

[3] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text

[4] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

Як коментує суддя Верховного Суду Я. Берназюк (2019), згідно з наявним науковим підходом, обґрунтованим є судове рішення, якщо воно ухвалене судом на підставі обставин у судовій справі, які повно й усебічно з'ясовано на основі доказів, досліджених судом. Умотивованим є судове рішення, в якому належним чином зазначено підстави, на яких воно ґрунтується. Під умотивованістю розуміється повне й усебічне відображення в рішенні суду мотивів, якими він керувався під час ухвалення свого рішення, оцінювання доказів для встановлення наявності або відсутності обставин, на які сторони посилалися як на підґрунтя своїх вимог і заперечень, із зазначенням, чому певні докази було взято до уваги або відхилено, й віддзеркалення мотивів щодо позиції суду під час застосування норм матеріального та процесуального права (Bernaziuk, 2019). Адже на підставі однакових доказових матеріалів і законодавчих норм можуть ухвалюватися істотно відмінні судові рішення (Vandzhurak, 2023).

Отже, цілком очевидно, що в інтелектуальній площині розсуду суб'єктів правозастосування однакова ситуація може мати доволі різноманітні сценарії її осмислення та вирішення. Повертаючись до зазначеного вище твердження А. Барака (2022) про те, що дискреція охоплює три основні кола питань: 1) тлумачення й оцінка фактів; 2) визначення норм, на підставі яких належить вирішувати справу; 3) вибір способу застосування цих норм, зауважимо, що самі факти та норми нічого не доводять і не вирішують. Вони становлять лише базові аргументи, на основі яких суб'єкти правозастосування здійснюють доказові процедури та вибудовують певні процесуальні висновки. До того ж від особливостей організації їхнього менталітету та спрямувань їхніх когнітивних здібностей залежатимуть і результати дискреційної діяльності.

Зокрема, наявні у справі доказові факти досить рідко, на жаль, можуть мати суто однозначну інтерпретацію та оцінку. Стосовно цього доречною вбачається аналогія з діагностикою та призначенням терапії в медицині: однакові симптоми можуть мати зовсім різні етіологічні причини виникнення, тож призначення курсу лікування потребує додаткових діагностичних обстежень щодо виключення всіх можливих альтернатив таких чинників, окрім однієї. Подібним чином однаковий фактичний доказ може сприйматися як свідчення про різні обставини справи. До прикладу, факт знайдення під час обшуку помешкання підозрюваного знаряддя розслідуваного вбивства можна тлумачити, з одного боку, як доказ його причетності до цього злочину, а з іншого, – як свідчення про чиєсь намагання заплутати слідство шляхом відведення підозри від справжнього виконавця (адже останній зазвичай позбавляється такого знаряддя після вчинення злочину) (Vandzhurak, 2023). Інший приклад, виявлення слідів крові потерпілого на одязі підозрюваного можна розглядати як доказ, що підтверджує його вину, а також як факт спроби надання потерпілому першої допомоги під час очікування «швидкої» (особливо, якщо це поєднується з фактом її виклику самим підозрюваним) тощо (Hvozdik, & Starenkyi, 2022).

Тому судова оцінка доказів на предмет їхньої належності, допустимості, достовірності й достатності є доволі складною аналітичною процедурою, результати якої визначаються не лише змістом доказових матеріалів, а й частково залежать насамперед від форм і методологічних засобів реалізації інтелектуальних компонентів розсуду. Така реалізація також не є суто механічним процесом, а вирізняється досить високим рівнем її детермінованості численними психологічними чинниками, здатними відчутно впливати на зміст і характер ухвалюваних процесуальних рішень.

Проблемними є й питання кваліфікації справи, яку розглядає суд, оскільки однакові події можуть отримувати різну нормативну оцінку. Тому під час судової дискреції нерідко доводиться стикатися зі складнощами щодо визначення тих норм, на підставі яких має вирішуватися справа.

Зокрема, у сфері кримінального процесу на стадії судового розгляду й ухвалення судового рішення за його результатами здійснюється не лише перевірка правильності кваліфікації, визначеної органами досудового слідства та прокурором, а й самостійна оцінка судом обставин справи. Результатом такого розгляду має стати або ухвалення вироку, або постановлення ухвали про закриття кримінального провадження. Крім цього суд не обмежений межами кваліфікації, здійснюваної на попередніх стадіях кримінального провадження, він також має право вийти за межі висунутого обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, однак лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення (злочину), якщо це покращує становище особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження.

Прокурор також наділений правом змінювати обвинувачення за умови встановлення під час судового розгляду нових фактичних обставин злочину, у вчиненні якого обвинувачується особа, і може навіть відмовитися від підтримання державного обвинувачення, що тягне за собою скасування й попередньої кваліфікації вчиненого діяння. Тож реалізація дискреційних повноважень суду нерідко стає вирішальним чинником у кваліфікаційному аспекті правозастосування.

Стосовно цього суттєвого інтелектуального навантаження додають проблеми, пов'язані з конкуренцією норм права, тобто наявністю двох або більше законів (статей), які рівною мірою передбачають різні юридичні наслідки стосовно розглядуваної ситуації. Зазначимо, що в разі конкуренції кримінально-правових норм один

(одиничний) злочин одночасно фактично підпадає під ознаки кількох норм кримінального закону. До прикладу, через те, що корисливі посягання на власність із застосуванням насильства (передбачені ч. 2 ст. 186, ст. 187, 189 КК України[1]) є двооб'єктними, то в певних випадках також мають місце різновиди конкуренції кримінально-правових норм (Hvozdik, & Starenkyi, 2022). Така конкуренція зумовлює потребу у «вирішенні питання про перевагу однієї з конкурентних норм». Складність полягає в тому, що натепер ні наукою, ні судовою практикою не розроблено загальних правил подолання різних видів конкуренції. У постановах ВСУ містяться рекомендації, які іноді суперечать як одна одній, так і загальній теорії кваліфікації злочинів, що розроблені кримінально-правовою наукою (Sobko, 2019).

Попри те, що в кримінальному праві не міститься нормативне визначення поняття «конкуренція кримінально-правових норм» та не регламентовано правила кваліфікації злочину в разі такої конкуренції, у правозастосуванні існує низка практично напрацьованих процесуальних стандартів і рекомендацій щодо здійснення кваліфікації в зазначених умовах. Ці рекомендації беруться за методологічну основу дискреційно-аналітичних процедур, спрямованих на подолання браку регулятивної визначеності закону.

Якщо, наприклад, під час кваліфікації злочину суб'єкти правозастосування стикаються з конкуруванням спеціальних кримінально-правових норм (коли вчинене діяння містить ознаки елементів складів злочинів, що передбачені двома чи більше спеціальними кримінально-правовими нормами, виокремлені з однієї загальної норми, що не суперечать і не знаходяться в підпорядкуванні ані за обсягом, ані за змістом, але мають спільні ознаки, кожна з яких претендує на застосування під час кваліфікації вчиненого суб'єктом злочину), то в цьому випадку рекомендовано дотримуватися таких правил:

а) якщо вчинений суб'єктом злочин містить кілька кваліфікуючих ознак, що передбачені різними пунктами однієї статті (частини статті) Особливої частини КК України, за загальним правилом кваліфікація здійснюється за всіма пунктами такої статті (частини статті) Особливої частини КК України, що передбачають відповідні кваліфікуючі ознаки складу вчиненого злочину (винятком з цього правила може бути конкуренція мотивів і мети злочину). Приміром, згідно з абзацом 1 п. 5 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 2 лютого 2003 року № 2[2] умисне позбавлення життя двох або більше осіб кваліфікується за п. 1 ч. 2 ст. 115 КК України за умови, що їх убивство охоплювалось єдиним умислом винного. Для такої кваліфікації немає значення, яким мотивом керувався винний і чи був він однаковим під час позбавлення життя кожного з потерпілих. Якщо ці мотиви передбачені як кваліфікуючі ознаки, дії винного додатково кваліфікуються й за відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК України;

б) якщо вчинений суб'єктом злочин містить кілька кваліфікуючих ознак, що передбачені різними частинами статті Особливої частини КК України, за загальним правилом кваліфікація здійснюється за частиною статті, що передбачає тяжчу кваліфікуючу ознаку, тобто тяжчий злочин, а саме за частиною статті Особливої частини КК України із більшим порядковим номером. Водночас у мотивувальній частині процесуальних документів зазначають (описують) та доводять усі кваліфікуючі ознаки, що притаманні вчиненому суб'єктом злочину;

в) у разі конкуренції спеціальних кримінально-правових норм, які передбачають склади злочинів із кваліфікуючими ознаками, кваліфікація здійснюється за нормою, що передбачає більш кваліфікований склад злочину. Відповідно до п. 20 постанови ПВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5[3], дії особи, яка одержала один хабар за наявності ознак, передбачених і ч. 2, і ч. 3 ст. 368 КК України, мають кваліфікуватися лише за ч. 3 цієї статті. До того ж у мотивувальній частині вироку необхідно зазначати всі кваліфікуючі ознаки злочину. Згідно з п. 23 постанови ПВСУ «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва» від 12 червня 2009 року № 7[4] слід зосередити увагу судів, що у випадках, коли в процесі вчинення злочинів, передбачених ст. 271–275 КК України, одночасно настали наслідки, передбачені різними частинами цих статей, усі ці наслідки має бути зазначено у вироку, а дії особи належить кваліфікувати лише за тією частиною статті КК України, яка передбачає відповідальність за більш тяжкі наслідки (Us, 2019).

Як убачаємо, до інтелектуально-аналітичної площини розсудової діяльності суб'єктів право-

[1] Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

[2] Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Верховного Суду України від 7 лют. 2003 р. № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text

[3] Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text

[4] Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : постанова Верховного Суду України від 12 черв. 2009 р. № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-09#Text

застосування потрапляє коло питань, пов'язаних з вибором способу застосування правових норм, встановлених під час кваліфікації розглядуваних діянь (у кримінальному процесі) або ж призначених для врегулювання суспільних відносин, що виникають між судом та іншими учасниками процесу з приводу розгляду та вирішення цивільної, адміністративної чи господарської справи. Бо так само, як однакові факти можуть підпадати під регулятивну дію різних норм, однакові норми можуть по-різному застосовувати в подібних випадках, з огляду на специфіку обставин розглядуваної справи. Отже, попри зазначену подібність справ, рішення, ухвалені в підсумку суддівської дискреції, можуть бути дещо відмінними одне від одного (як у якісних, так і кількісних аспектах).

Подібна ситуація й у сфері застосування кримінального права, адже нормативно передбачено, що у своїх розсудових міркуваннях суддя має враховувати та зважувати обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (ст. 66, 67 КК України), й правом призначення м'якшого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України) й призначати покарання з випробуванням (ст. 75 КК України) тощо.

Висновки

Інтелектуальна складова розсуду суб'єктів правозастосування передбачає насамперед ефективне застосування методології вироблення процесуальних рішень, заснованих на результатах ретельного аналізу фактичних матеріалів розглядуваної справи та спрямованих на реалізацію як доктринально визначених деонтологічних цінностей права, так і матеріалізованої в законі правової політики держави. Однак таке застосування не є суто механічним процесом, бувши істотно залежним від багатьох психологічних чинників (упереджень, ілюзій, психотипу суб'єкта тощо).

Такий підхід, з одного боку, сприяє пошукові шляхів конструктивного впливу таких чинників на реалізацію методів розсудових міркувань, з іншого ж, – зворотне (рефлексивне) спрямування аналітико-методологічних засобів на дослідження психології прийняття рішень дає змогу уникнути можливих когнітивних відхилень у дискреційному процесі.

References

[1] Alchourron, C.E. (2012). On law and logic. *The logic of legal requirements: Essays on defeasibility* (39-52). Oxford: Oxford University Press.
[2] Barak, A. (2022). *Judicial discretion.* Kyiv: TsUL.
[3] Bernaziuk, Ya. (2019). The concept and criteria of the motivation of a judicial decision as one of the guarantees of compliance by courts with the principle of the rule of law. *Judicial power of Ukraine*. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/635136/
[4] Blank, H., & Nestler, S. (2008). How many hindsight biases are there? *Cognition,* 106(3), 1408-1440. DOI: 10.1016/j.cognition.2007.07.007
[5] Bourgeois-Gironde, S., & Giraud, R. (2009). Framing effects as violations of extensionality. *Theory and Decision,* 67(4), 385-404. DOI: 10.1007/s11238-009-9133-7
[6] Druckman, J. (2001). Using credible advice to overcome framing effects. *Journal of Law, Economics, and Organization,* 17, 62-82. DOI: 10.1093/jleo/17.1.62
[7] Hvozdik, O.I. (2023). Logic of defense in criminal proceedings. *Philosophical and methodological problems of law,* 2(26), 7-17. DOI: 10.33270/02232602.7
[8] Hvozdik, O.I., & Starenkyi, O.S. (2022). The logic of forming an evidentiary base in criminal proceedings. *Philosophical and methodological problems of law,* 2(24), 56-63. DOI: 10.33270/02222402.56
[9] Kozytska, I., & Kovalko, N. (2021). Cognitive illusions of judicial proceedings. Yurydychna Gazeta online. *Legal newspaper online*, 20(750). Retrieved from https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kognitivni-ilyuziyi-sudochinstva.html
[10] Petiak, O.V., Rudenok, A.I., & Ovod, Yu.V. (2021). Psychological features of judicial cognition. *Habitus*, 22, 162-166. DOI: 10.32843/2663-5208.2021.22.27
[11] Shpenov, D.Yu. (2017). Ways to improve the level of qualification and competence of judges in Ukraine. *Law Forum*, 1, 205-211. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_35
[12] Skoreiko, V.V. (2023). Cognitive assessment of evidence by the court (on the example of the influence of inadmissible evidence on the formation of judges' internal convictions). *Scientific notes. Series "Law",* 14. 198-203. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-198-203
[13] Sobko, H.M. (2019). Competition of criminal law norms in the qualification of mercenary encroachments on property with the use of violence. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series "Legal Sciences",* 30(6), 144-148. DOI: 10.32838/2707-0581/2019.6/27
[14] Us, O.V. (2019). Qualification of a crime in the competition of special criminal law norms. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series "Law"*, 2(56), 79-83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_56%282%29__18

[15] Vandzhurak, R. (2023). Internal conviction of law enforcement subjects: a philosophical and legal analysis of the problem and the ancient Greek way of solving it. *Philosophical and methodological problems of law*, 2(26), 110-118. DOI: 10.33270/02232602.110
[16] Vandzhurak, R. (2023). *The influence of ancient Greek philosophy of law on modern Ukrainian jurisprudence.* Kyiv: Vistka.
[17] Voloshyna, V.K. (2013). The principle of free assessment of evidence and its role in proving. *Current problems of state and law*, 70, 331-336. Retrieved from http://www.apdp.in.ua/v69/51.pdf
[18] Yasynok, M. (2017). The formation of psychology as a science and its influence on the formation of procedural legislation: a historical and legal aspect. *Private and Public Law,* 2, 7-12. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_2_4
[19] Yasynok, M.M. (2017). *Psychology of the judicial process: psychological and legal aspects.* Kyiv: Alerta.
[20] Yushkevych, O.H. (2016) Requirements for a judge in Ukraine. *Administrative law and process*, 1(15), 157-164. Retrieved from http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/apip_2016_15.pdf

Список використаних джерел

[1] Alchourron C. E. On law and logic. *The logic of legal requirements: Essays on defeasibility.* Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 39–52.
[2] Барак А. Суддівський розсуд. Київ : ЦУЛ, 2022. 320 с.
[3] Берназюк Я. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права. *Судова влада України.* 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/635136/
[4] Blank H., Nestler S. How many hindsight biases are there? *Cognition.* 2008. Vol. 106. No. 3. P. 1408–1440. DOI: 10.1016/j.cognition.2007.07.007
[5] Bourgeois-Gironde S., Giraud R. Framing effects as violations of extensionality. *Theory and Decision.* 2009. Vol. 67. No. 4. P. 385–404. DOI: 10.1007/s11238-009-9133-7
[6] Druckman J. Using credible advice to overcome framing effects. *Journal of Law, Economics, and Organization.* 2001. No. 17. P. 62–82. DOI: 10.1093/jleo/17.1.62
[7] Гвоздік О. І. Логіка захисту в кримінальному процесі. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2023. № 2 (26). С. 7–17. DOI: 10.33270/02232602.7
[8] Гвоздік О. І., Старенький О. С. Логіка формування доказової бази в кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2022. № 2 (24). С. 56–63. DOI: 10.33270/02222402.56
[9] Козицька І., Ковалко Н. Когнітивні ілюзії судочинства. *Юридична газета online.* 2021. № 20 (750). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/kognitivni-ilyuziyi-sudochinstva.html
[10] Петяк О. В., Руденок А. І., Овод Ю. В. Психологічні особливості судового пізнання. *Габітус.* 2021. Вип. 22. С. 162–166. DOI: 10.32843/2663-5208.2021.22.27
[11] Шпенов Д. Ю. Шляхи підвищення рівня кваліфікації та компетентності суддів в Україні. *Форум права.* 2017. № 1. С. 205–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_1_35
[12] Скорейко В. В. Когнітивна оцінка доказів судом (на прикладі впливу недопустимих доказів на формування внутрішнього переконання суддів). *Наукові записки. Серія «Право».* 2023. № 14. С. 198–203. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-198-203
[13] Собко Г. М. Конкуренція кримінально-правових норм у кваліфікації корисливих посягань на власність із застосуванням насильства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки».* 2019. Т. 30 (69). № 6. С. 144–148. DOI: 10.32838/2707-0581/2019.6/27
[14] Ус О. В. Кваліфікація злочину при конкуренції спеціальних кримінально-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2019. Т. 2. Вип. 56. С. 79–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_56%282%29__18
[15] Ванджурак Р. Внутрішнє переконання суб'єктів правозастосування: філософсько-правовий аналіз проблеми та давньогрецький спосіб її розв'язання. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 110–118. DOI: 10.33270/02232602.110
[16] Ванджурак Р. Вплив давньогрецької філософії права на сучасну українську юриспруденцію : монографія. Київ : Вістка, 2023. 248 с.
[17] Волошина В. К. Принцип вільної оцінки доказів та його роль у доказуванні. *Актуальні проблеми держави і права.* 2013. Вип. 70. С. 331–336. URL: http://www.apdp.in.ua/v69/51.pdf
[18] Ясинок М. М. Становлення психології як науки та її вплив на формування процесуального законодавства: історико-правовий аспект. *Приватне та публічне право.* 2017. № 2. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2017_2_4
[19] Ясинок М. М. Психологія судового процесу: психолого-правовий аспект : наук.-практ. посіб. Київ : Алерта, 2017. 206 с.
[20] Юшкевич О. Г. Вимоги до судді в Україні. *Адміністративне право і процес.* 2016. № 1 (15). С. 157–164. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apip/apip_2016_15.pdf

VANDZHURAK Roman
Doctor of Philosophy in Law, Doctoral Student of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8474-2276

The Intellectual Basis of the Discretion of Law Enforcement Agents (the Question of the Role of Cognitive Abilities in Making Discretionary Decisions)

Abstract. The proposed article attempts to explore the intellectual foundations of discretion from a psychological perspective and to analyze the role of the cognitive abilities of law enforcement entities in the exercise of their discretionary powers (procedural decision-making). This is primarily due to the fact that when studying the available works on the topic, although a significant range of scientific works was established on the role of cognitive skills in cognitive procedures, along with this, no research on the intellectual foundations of the discretion of law enforcement subjects was found at all. At the same time, the stated issue is relevant, since, on the one hand, there is currently no consensus on the need for such a law enforcement tool as discretionary powers in light of the risk of turning discretion into procedural arbitrariness, while on the other hand, it has not been fully determined what constitutes the basis of such discretionary procedures. Based on the systemic approach and the structural-functional method, it was possible to establish that the main principles in the exercise of discretionary powers should be the cognitive abilities of the subject of law enforcement, since decisions based on discretion should be primarily reasonable and balanced. As a result of the research, the conclusion was formed that the intellectual component of the discretion of law enforcement entities determines, first of all, the effective application of the methodology for making procedural decisions based on the results of a thorough analysis of the factual materials of the case under consideration, that is, on the basis of intellectual work on the case. Special attention was paid during the study to the study of the specifics of legal argumentation and the significance of the logical foundations of its construction in the process of implementing discretionary procedures. The article also lists a number of cognitive illusions that can hinder the adoption of an objective discretionary decision, while suggesting ways to eliminate the negative manifestations of these illusions. This study is quite original, as no one has investigated the discretion of law enforcement officers in this way before. The article also has significant practical significance, because it is impossible to understand a particular object or phenomenon without knowing it at the level of the psychological foundations of the thinking of the subjects of such decisions.

Keywords: discretion; discretion; subjects of law enforcement; intellectual sphere of discretion; cognitive factors.